

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА PROBLEMS OF FORMATION OF ENVIRONMENTAL ENTREPRENEURSHIP

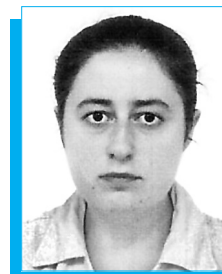

Петро КОРЕНЮК,
доктор економічних наук,
Дніпропетровський
національний університет
ім. Олесь Гончара

Petro KORENYUK,
PhD Economics,
Dnepropetrovsk
National University

Олена ЛУК'ЯНЧИКОВА,
Дніпропетровська державна
фінансова академія

Olena LUK'YANCHYKOVA,
Dnipropetrovsk State
Finance Academy

Ринкова економіка завжди прагне до збалансованого розвитку. Так, в економічному житті суспільства мають місце як позитивні, так і негативні явища. Із виникненням негативного явища суб'єкти господарювання реагують на його подолання створенням нового виду господарювання, покликаного його усунути, і на цьому мати певний зиск.

Разом з тим негативне явище від господарської діяльності може мати неоднозначний вплив та наслідки. Якщо, наприклад, до підприємств висуваються звичайні вимоги (відповідність санітарним нормам, правильність ведення фінансової документації), то до підприємств, що здійснюють підприємницьку діяльність, результати якої впливають на стан здоров'я населення, якість довкілля, витрати місцевого та Державного бюджетів, висуваються також і додаткові вимоги щодо ведення господарської діяльності.

Одним з нових видів господарської діяльності, покликаних відновлювати та відтворювати якість екологічного стану довкілля, є екологічне підприємництво.

Основними умовами, за яких існує потреба в розвитку екологічного підприємництва в Україні, є:

□ законодавча невизначеність понять «екологічного підприємництва», «діяльність суб'єкта екологічного підприємництва», видів діяльності, що належать до даного виду діяльності;

□ відсутність економічного, екологічного, соціального визначення пріоритетності даного виду діяльності;

□ враховуючи ступінь впливу діяльності суб'єкта екологічного підприємництва на оточуюче середовище (як позитивний при ефективній діяльності, так і негативний при іншому сценарії діяльності), не визначені межі контролю за діяльністю (відповідальні органи, повноваження, період перевірок) та параметри оцінки ефективності діяльності;

□ не визначений механізм стимулюючого покарання у разі здійснення неефективної діяльності, без належного екологічного та економічного результату.

За таких умов становлення й розвиток екологічного підприємництва здійснюється в уповільнених темпах і не дозволяє збалансувати результативність новітньої виробничої діяльності (але основним чинником залишається використання промисловістю застарілих потужностей вітчизняного промислового комплексу) з негативними наслідками від виробничої діяльності та завезення нових видів матеріалів, що споживаються в побуті.

Так, за даними Державного комітету статистики за останні роки в Україні склалася тенденція до зменшення обсягів утворення відходів (табл. 1). Зауважимо, що динаміка обсягів їх утилізації має ще більш уповільнений темп. Така ситуація свідчить про наступне: збільшилася кількість несанкціонованих звалищ відходів; діяльність з утилізації (переробки) відходів продовжує стабільно здійснюватися, однак основними ресурсами переробки стали не промислові відходи, а побутові; основна увага при переробці приділяється новоутвореним відходам, а не роботі з вже давно створеними полігонами,

Таблиця 1. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами I-III класів небезпеки в Україні (тис.т)

Рік	Утворилось	Утилізовано	Знешкоджено (знищено)	Видалено (захоронено)	Наявність на кінець року у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств
1994	4955,8	1047,0	1086,1	1244,4	40843,3
1995	3562,9	1576,9	338,8	1232,3	54841,0
1996	3150,9	1357,8	212,8	1262,9	46014,0
1997	3161,4	1559,6	235,3	1392,7	71551,2
1998	2454,1	1497,8	162,4	668,9	34337,5
1999	2820,4	1070,5	67,7	885,4	37098,9
2000	2613,2	1280,9	95,3	760,6	26244,1
2001	2543,3	2170,1	121,9	640,0	23002,0
2002	1728,8	1310,8	390,4	726,9	18728,5
2003	2436,8	802,0	382,2	931,7	31304,0
2004	2420,3	689,4	150,7	1102,8	28349,0
2005	2411,8	811,3	123,5	948,5	21674,0
2006	2370,9	790,0	120,0	1057,0	20121,5
2007	2585,2	995,4	75,4	990,6	20131,8
2008	2301,2	894,8	56,3	1066,3	21017,2
2009	1230,3	794,4	47,3	333,2	20852,3
2010	419191,7	139882,3	5828,4	336952,2	13267452,0

Таблиця 2. Основні показники поводження з відходами I-III класів небезпеки у 2009 році в Україні (тис.т)

	Утворилось	Утилізовано	Знешкоджено (знищено)	Видалено (захоронено)	Наявність на кінець року у місцях видалення та на території підприємств
Україна	1230,3	794,4	47,3	333,2	20852,3
Автономна Республіка Крим	211,2	13,5	2,1	193,9	1722,5
Вінницька	2,5	2,2	0,0	0,0	0,3
Волинська	0,8	0,2	0,1	0,1	1,5
Дніпропетровська	241,9	321,9	1,7	8,8	833,2
Донецька	188,7	93,9	4,7	47,0	6331,8
Житомирська	4,7	0,2	0,1	4,0	35,4
Закарпатська	1,1	0,7	0,0	0,0	0,4
Запорізька	75,5	8,2	0,2	59,9	8259,0
Івано-Франківська	4,2	0,3	2,4	0,2	64,5
Київська	3,3	1,6	0,0	0,0	157,7
Кіровоградська	2,8	0,4	0,1	0,0	15,3
Луганська	20,1	0,9	9,7	1,8	902,6
Львівська	1,5	0,5	0,7	0,0	189,6
Миколаївська	201,0	241,0	0,3	7,5	325,2
Одеська	5,9	0,8	0,2	0,0	1,2
Полтавська	63,9	25,4	1,1	1,7	15,5
Рівненська	1,4	0,3	0,0	0,0	12,6
Сумська	69,1	37,4	20,7	4,1	1855,6
Тернопільська	11,1	11,1	0,0	0,0	0,1
Харківська	75,6	4,6	1,0	3,7	110,4
Херсонська	32,9	27,6	0,3	0,2	9,0
Хмельницька	1,0	0,1	0,0	0,2	2,1
Черкаська	2,5	0,1	1,7	0,0	1,6
Чернівецька	0,1	0,0	–	0,0	0,1
Чернігівська	1,6	0,2	0,1	0,0	3,3
Київ	5,4	1,2	0,1	0,1	1,6
Севастополь	0,5	0,1	0,0	0,0	0,2

що свідчить про структуру екологічного підприємництва, яка тягнє до отримання матеріалів для переробки (наприклад, пластмаси, макулатура), а не нових ресурсів (наприклад, біогазу).

Основними центрами з утворення відходів та їх утилізації залишаються Дніпропетровська, Миколаївська та Донецька області. Про це свідчить порівняння областей, наприклад, за даними 2009 року (див. **табл. 2**). При цьому склалася неоднозначна ситуація з обсягами раніше утворених відходів, де пріоритет належить Запорізькій та Донецькій областям. Фактично організація й створення сприятливих умов для здійснення утилізації відходів у цих регіонах знаходиться на досить низькому рівні, є нагальна потреба у з'ясуванні причин гальмування екологічного підприємництва з утилізації відходів.

Вагомий внесок у вирішення проблем з організації науково обґрунтованої ефективної діяльності суб'єктів екологічного підприємництва внесли багато вітчизняних учених [1–11]. Проблеми законодавчого узгодження чинного законодавства та практичних потреб суб'єктів екологічного підприємництва потребують перегляду в розрізі нових економічних тенденцій та екологоправових перетворень, удосконалення набутих науково-теоретичних надбань.

Основними завданнями статті є наукове економічно обґрунтоване визначення понять, пов'язаних із реалізацією засобів екологічного підприємництва, та з'ясування структури ефективного податкового механізму, що забезпечить стимулюючі умови для розвитку екологічного підприємництва.

Законодавче визначення термінів не завжди в повному обсязі охоплює зміст поняття, що пов'язано з галузевою приналежністю певного законодавчого акту та відповідно до завдань, покладених на цей норматив.

Законодавчо на теренах пострадянських країн поняття екологічного підприємництва не затверджено, а визначено в деяких країнах у проектах законів. Зокрема, у

законопроекті Російської Федерації екологічне підприємництво визначається як виробнича, науково-дослідна, кредитно-фінансова діяльність з виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг, що має цільове призначення збереження та відновлення навколишнього середовища та охорону природних ресурсів. Як зазначає **Л. Уразова** [8], оскільки в Росії відсутній загально-російський класифікатор природоохоронної продукції, то відповідно виникає методологічна проблема ідентифікації такої продукції. Разом з тим окремі фахівці вважають, що нині близько 300 російських підприємств займаються діяльністю, що випускає продукцію (роботи, послуги), яка належить до сфери екологічного підприємництва [3]. Зауважимо, що випуск природоохоронної продукції (засобів природовідновлювального та природовідтворювального характеру) та надання послуг, коли застосування їх результатів потенційно (а не фактично) сприяє покращенню стану навколишнього середовища — все це відноситься до сфери екологічного підприємництва. Але в такому разі чим же вони відрізняються від промисловості (наприклад, машинобудування) з випуску обладнання та сфери послуг (наприклад, консалтинг)?

Вітчизняне законодавство визначає діяльність, пов'язану з впливом на навколишнє природне середовище з метою його відновлення або збереження, як природоохоронну. Однак прямого трактування процесу господарювання, спрямованого на отримання такого позитивного ефекту, українське законодавство не дає, що породжує ланцюг непорозумінь з контролюючими (у першу чергу з фіскальними) органами і гальмує загальний процес становлення екологічного підприємництва та подолання незадовільного (а то й катастрофічного) екологічного стану.

Науково-практична база напрацьована такі визначення екологічного підприємництва:

□ галузь економіки країни полягає як у безпосередній участі в реалізації природоохоронних і ресурсозберігаючих програм різного рівня, так і в механізмі

Theoretical and practical problems of taxing activities of subjects of ecological business are considered.

Розглянуто теоретичні та практичні проблеми ефективного оподаткування діяльності суб'єктів екологічного підприємництва.

компенсації збитків та втрат, понесених внаслідок техногенних і природних надзвичайних ситуацій, а також під час ліквідації їх наслідків [1, с. 150];

□ достатньо специфічна сфера господарської діяльності, спрямована на вирішення комплексних проблем у різних напрямках — економічному, екологічному і соціальному [4, с. 63] тощо.

Перед тим, як дати визначення екологічному підприємству та з'ясувати, які економічні засоби його розвитку необхідно застосовувати, визначимо, до якої економічної категорії слід його віднести: галузь, підгалузь, вид діяльності.

Звернемося до Класифікації видів економічної діяльності, затвердженої наказом Держстандарту України від 22.10.96 №441.

Економічна діяльність є процесом поєднання дій, які призводять до отримання відповідного набору продукції чи послуг.

Вид діяльності має місце тоді, коли об'єднуються ресурси (устаткування, робоча сила, технологічні засоби, сировина та матеріали) для створення виробництва конкретної продукції та надання послуг. Таким чином, вид діяльності характеризується використанням ресурсів, виробничим процесом, випуском продукції та наданням послуг.

Галузь є сукупністю всіх виробничих одиниць, які беруть участь переважно в однакових або подібних видах виробничої діяльності.

Отже, доцільно визначати екологічне підприємство як вид економічної діяльності, а не галузь, оскільки екологічне підприємство поєднує як виробничу галузь, так і сферу послуг, які мають однакову мету — покращення екологічного стану. Разом з тим є підприємства, що виробляють очисне устаткування (наприклад, для зменшення викидів в атмосферу), що поліпшує стан довкілля (тобто здійснюють подібну виробничу діяльність), однак вони не належать до підприємств екологічного підприємства, оскільки результатом їх діяльності є отримання економічної вигоди, а екологічна складова діяльності є супутньою.

Доцільно виділити такі напрямки розвитку екологічного підприємства: екологічний маркетинг та інжиніринг (реінжиніринг); екологічний аудит та екологічна сертифікація послуг; екологічний лізинг; екологічний консалтинг; концесія природних ресурсів (об'єктів); екологічне страхування; виробництво екологічно-безпечної продукції; діяльність у сфері поводження з відходами [1, с. 154]. Причому одні напрямки можна віднести до сфери послуг, а інші — до виробничих галузей. Згідно з Класифікатором визначимо належність напрямків екологічного підприємства до відповідної галузі (підгалузі) як:

□ фінансова діяльність — щодо сфери послуг;

□ добувна промисловість — щодо видобування природного газу, видобування сірчистих сполук з газу (при поводженні з твердими побутовими відходами); інші галузі добувної промисловості при сортуванні за ресурсною ознакою певних твердих побутових відходів;

□ обробна промисловість — щодо виробництва екологічно безпечної продукції, виробництво пластмас у первинних формах, перероблення — щодо переробки відходів.

Таким чином, екологічне підприємство — це не галузь, а безпосередньо вид економічної діяльності. Однак виникає доцільне питання про потребу виокремлювати напрямки екологічного підприємства як виду економічної діяльності, якщо кожна діяльність відповідає визначеній Класифікації видів економічної діяльності. Екологічне підприємство виокремлює не тільки природоохоронну спрямованість здійснення господарської діяльності, а також оцінку досягнення такої мети. Тобто якщо досягається мультиплікаційний соціально-еколого-економічний ефект, причому кожна складова має однаково визначальний вплив, а не отримання прибутку, а екологічний ефект — вже як наслідковий. На нашу думку, в такому випадку підприємство може бути віднесене до екологічного підприємства, а не до однієї з вище названих галузей діяльності. Такий підхід до розуміння екологічного підприємства вимагає розробки загального базового закону України «Про екологічне підприємство», в якому: регламентувалися б конкретні види господарської діяльності, що відносяться до екологічного підприємства, принципи здійснення, суб'єкти та об'єкти, на яких поширюється такий Закон, підпорядкованість законодавчих актів, що регламентують діяльність (наприклад, щодо екологічного аудиту — питання, пов'язані з механізмом здійснення такої діяльності, визначаються Законом України «Про екологічний аудит»), контролюючі органи, механізм оцінки результатів діяльності суб'єктів екологічного підприємства. Зазначений закон має бути розроблений на підставі чинної нормативно-правової бази України: законів «Про під-

приємство», «Про відходи», кодексів про землю, повітряного, водного. Отже, визначення екологічного підприємства має акцентувати увагу не тільки на механізмі здійснення діяльності, а також пов'язувати його з досягненням певних еколого-економічних результатів та позитивних соціальних наслідків.

Отже, ми пропонуємо наступне тлумачення терміну: екологічне підприємство є видом економічної діяльності на принципах безпосередньої, самостійної, систематичної, на власний ризик діяльності, спрямованої на отримання позитивного екологічного ефекту за рахунок використання фінансових ресурсів.

Виходячи з визначення екологічного підприємства необхідно з'ясувати, наскільки доречним та економічно обґрунтованим є застосування до даного виду діяльності податкового законодавства України.

Основними податковими платежами, що сплачують суб'єкти екологічного підприємства, є податок на прибуток, збір за забруднення навколишнього природного середовища, податок на додану вартість, податок на землю. Визначимо доцільність застосування кожного з цих основних податків відносно діяльності суб'єктів екологічного підприємства.

Оподаткування прибутку підприємств регулюється Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 №334/94-ВР з урахуванням останніх правок від 1.04.2011 (далі — Закон про прибуток). Відповідно до п.п. 1. 32 ст. 1 Закону про прибуток «господарська діяльність — будь-яка діяльність особи, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою» [5]. Тобто податковий облік розглядає дохід, виражений у грошовій формі, без ув'язки з іншими аспектами діяльності підприємства.

Як зазначається у статті 3 «Закону про прибуток», об'єктом оподаткування є прибуток, який визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітного періоду, визначеного згідно з пунктом 4.3 даного Закону про прибуток: суми валових витрат платника податку, визначених статтею 5 даного Закону; суми амортизаційних відрахувань, нарахованих згідно зі статтями 8 і 9 даного Закону. Оскільки до розрахунків беруться тільки фінансові результати діяльності підприємства, а соціально-екологічна складова ігнорується, то необхідно зважити, наскільки норми Закону про прибуток можуть бути застосовані до підприємств екологічного підприємства, яка частина економічної (екологічної та соціальної) складової повинна бути в загальному результаті діяльності підприємства, щоб можна було вважати підприємство саме суб'єктом екологічного підприємства (далі — СЕП), а не іншого виду економічної діяльності.

У таких умовах плата за землю здійснюється відповідно до Закону України від 03.07.92 №2535-XII за користування землею. Відповідно до статті 5 зазначеного закону «об'єктом плати за землю є земельна ділянка, а також земельна частка (пай), яка перебуває у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди». З одного боку, підприємець є власником (або орендарем землі), на якій розташований полігон, що забруднює ґрунт, з іншого — суб'єкту екологічного підприємства фізично не можуть передати відходи іншим чином, як тільки разом з територією, що вони не використовують для власних господарських потреб, а здійснюють відновлення земельних ділянок за рахунок результатів господарської діяльності. Тому доцільно розглядати земельні ділянки під полігоном не як власність СЕП, а як зобов'язання довести до належного стану спочатку звалища, а потім сам природний ресурс. Так і зобов'язання виступають коригуючою складовою економічного результату суб'єкту господарювання, тому застосування даного податкового платежу щодо суб'єктів, що здійснюють поводження з твердими побутовими відходами, є необ'єктивним.

Як визначено Законом України «Про систему оподаткування» від 25.06.91 №1251-XII, «встановлення і скасування податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, а також пільг їх платникам здійснюються Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами відповідно до даного Закону, інших законів України про оподаткування». Таким чином, спираючись на податкове законодавство, визначимо, які податкові пільги пропонує законодавство з метою стимулювання розвитку підприємства, що здійснюють господарську діяльність у природоохоронній сфері.

Аналіз податкового законодавства дозволив **О.Веклич** згрупувати податкові пільги, що стосуються природоохоронної діяльності у шість груп: «перша група — група тих пільг, що сприяють впровадженню природоохо-

Рисунок. Структура стимулювання досягнення максимального еколого-економічного результату діяльності з поводження з ТПВ

Показники, що з часом збільшуються					
Цінові пільги	Експортна ціна при експорті товарів переробки ТБВ	Експортна ціна при експорті товарів переробки ТБВ	...	Експортна ціна при експорті товарів (переважна частка в обсязі реалізації або половина) та обов'язкова реалізація товарів переробки вітчизняним споживачам за ринковими цінами України	Експортна ціна при експорті товарів (менша частка в обсязі загальної реалізації таких товарів) та обов'язкова реалізація товарів переробки вітчизняним споживачам за ринковими цінами України
	Єдиний податок – податок на прибуток СЕП	Єдиний податок – податок на прибуток СЕП	...	Єдиний податок – податок на прибуток СЕП	Зважене оподаткування на загальних підставах та єдиний податок на прибуток
	прискорена	прискорена	...	відповідно до Закону про прибуток	відповідно до Закону про прибуток
Вид амортизації	прискорена	прискорена	...	відповідно до Закону про прибуток	відповідно до Закону про прибуток
Nn(1) вміст забруднюючих речовин у навколишньому середовищі від дії полігону	роки 1000	900	...	5	1
Показники, що з часом зменшуються					

ронних заходів суб'єктами господарювання, є найменшою, тоді як найчисельнішими є соціальні пільги юридичним або фізичним особам, котрі постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [1, с. 28]. Крім цього, відзначається, що передбачені пільги для стимулювання природоохоронної діяльності у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» не підтверджені положеннями Закону України «Про ПДВ» та Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», також пільги, зазначені у Законі України «Про відходи», не знаходять законодавчої підтримки у відповідному податковому законодавстві [4, с. 31-33].

Законом про прибуток (пп. 5.4.5 п. 5.4. ст. 5) визначено, що «будь-які витрати платника податку пов'язані з утриманням та експлуатацією фондів природоохоронного призначення (крім витрат, що підлягають амортизації або відшкодуванню згідно із нормами статей 8 і 9 даного Закону), які перебувають у його власності, витрати із самостійного зберігання, переробки, захоронення або оплати послуг із зберігання, переробки, захоронення та ліквідації відходів від господарської діяльності платника податку сторонніми організаціями, з очищення стічних вод, інші витрати на збереження екологічних систем, які перебувають під негативним впливом господарської діяльності платника податку. У разі виникнення розбіжностей між податковим органом та платником податку стосовно зв'язку проведених витрат на природоохоронні заходи з діяльністю платника податку податкові органи зобов'язані звернутися до Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, чий експертний висновок є підставою для прийняття рішення податковим органом».

Зауважимо, що хоча норма і містить положення щодо діяльності природоохоронного значення, але вона визначається як неосновна (або обов'язкова і невід'ємна від основної діяльності). Отже, неоднозначність трактування припускає зіткнення інтересів податкових органів і суб'єкта господарювання, де з'ясування правильності покладається на Міністерство з охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки, через здійснення запитів, а отже, через тривалу систему внутрішнього документування. Це не сприяє розвитку ініціатив із природоохоронної діяльності хоча б як супутньої діяльності.

Методологічний аналіз вітчизняного податкового законодавства підкреслює недосконалість податкового середовища щодо провадження активної господарської діяльності у природоохоронній сфері. Пасивність законотворчого органу з прийняття ефективних рішень спонукає до пошуку оптимальної схеми поєднання податкового тягаря, податкових пільг, зменшення негативного екологічного ефекту. Невідповідність податкової системи України потребам екологічного підприємництва можна пояснити тим, що до суб'єктів екологічного підприємництва недоцільно застосовувати податки та податкові збори й платежі, що стягуються із суб'єктів господарювання, діяльність яких орієнтована на отримання тільки економічного результату — прибутку.

Враховуючи досвід країн ОЕСР [4, с. 5-6], вважаємо, що економічно обґрунтованим є застосування стимулюючого податку на провадження ефективної природоохоронної діяльності. Розглянемо це на прикладі.

Суб'єкти з приватною формою власності здійснюють діяльність на полігонах і сплачують такі податкові платежі: збір за забруднення навколишнього природного середовища, податок на прибуток, ПДВ, плата за землю.

Як ми вже визначили, ці податки частково відповідають особливостям провадження діяльності суб'єктів екологічного підприємництва, отже, адекватним такій діяльності буде податок, що включатиме оцінювання екологічної складової та економічної. З метою визначення суті такого податку необхідно окреслити механізм здійснення господарської діяльності з поводження з твердими побутовими відходами.

Перш за все зазначимо, що майже всі полігони знаходяться та продовжують експлуатуватися в надзвичайному стані, тобто за всіма санітарними, природоохоронними нормами вони мають бути закриті (зважаючи на важкість відкриття нової території полігону через брак земельних територій, що будуть деградувати під полігоном, а не приносити економічний зиск). Отже, при оцінці діяльності підприємця у сфері поводження з твердими побутовими відходами ми повинні виходити з того, що діяльність такого суб'єкта починається як діяльність підприємства, що знаходиться в екологічній кризі, вимагає залучення додаткових фінансових ресурсів. Діяльність такого підприємця спрямовується на покращення показників стану повітря, ґрунтів, ґрунтових вод, за іншого сценарію — немає сенсу передавати комунальне

підприємство (яке не має в розпорядженні коштів для доведення до належного стану полігону) до приватного господарювання. З метою виведення підприємства з екологічної кризи і не введення його в економічну застосовується план санації полігону, який включає: розрахункові дані покращення довкілля з доведенням до безпечного рівня за певними часовими інтервалами (часовий інтервал має бути щонайменше рік — для складання більш чіткої картини взаємозв'язку екологічних та економічних показників). Такі показники будуть планові і мають досягатися при запланованому способі господарювання та фінансуванні; перелік природоохоронних заходів із запланованим періодом виконання: будівництво цехів переробки, організація та встановлення устаткування для добування газу; будівництво сортувальних цехів тощо; прораховані стимулюючі заходи з боку держави: щодо оподаткування та накладання штрафних санкцій у разі порушень положень плану відновлення стану полігону; сторони, що братимуть участь у санації полігону: з боку держави (як контролюючі) та суб'єкти підприємницької діяльності (як контрагенти при постачанні обладнання та виконання робіт).

Схематично такий план санації показано на **рисунку**. У даній структурі план санації розраховується на загальний період N років. Для кожного полігону період доведення його до безпечного (нормативного) стану становитиме n років. А N -період проекту — це період, за якого підприємство переходить до такого способу господарювання, коли частина полігону звільняється і земля з-під відходів, ґрунтові води та атмосферне повітря відновлюються, причому земельні ресурси відновлюються так, щоб їх можна було експлуатувати та отримувати економічний зиск із збереженням нормального екологічного стану відновлених природних ресурсів. Враховуючи, що надходження твердих побутових відходів є процесом безперервним, підприємство буде прагнути до стану N -періоду та дотримуватися досягнутих техніко-економічних показників, що забезпечуватиме безперервність його діяльності. Зауважимо також, що інтервал часу від 1 до N року значний і може вимірюватися десятиліттями.

Світовий досвід показує, що екологізація податкової системи може здійснюватися за двома сценаріями: перший — екологічні платежі не носять явно вираженої функції збору коштів та мають стимулююче значення; другий — скасовується більшість платежів, які призначені для цільового природоохоронного фінансування, натомість вводяться екологічні податки, які сплачуються в загальний державний бюджет [4, с. 8].

Як показав попередній аналіз податкової системи, податки (збори, платежі), пов'язані з природоохоронною діяльністю, не відповідають специфіці діяльності суб'єктів екологічного підприємництва. Отже, ми пропонуємо суб'єктам підприємницької діяльності, зайнятим у діяльності з розміщення, переробки твердих побутових відходів, скасувати податок на землю та податок на прибуток. Замість них пропонуємо ввести «податок на прибуток СЕП». Такий податок буде стягуватися з прибутку від усієї діяльності суб'єкта господарювання. Особливістю такого податку є те, що стягнення податку здійснюється згідно з нормами Закону про прибуток при досягненні підприємством визначеного екологічного результату щодо стану ґрунтів, ґрунтових вод, атмосферного повітря, кількості і стану відходів на полігоні. У разі, коли екологічні показники досягнуті при запланованих заходах (будівництво переробного цеху, сортування відходів), то оподаткування прибутку здійснюватиметься на загальних засадах відповідно до закону про прибуток. У разі недосягнення екологічного ефекту вважаємо, що СЕП збільшив економічну складову за рахунок екологічної, що неприпустимо. Отже, такий дисбаланс вирівнюється при оподаткуванні відповідно до закону про прибуток у сумі зі штрафом.

Штраф визначається за формулою (1):

$$D = P_f * \Delta v_e, \quad (1)$$

де D — сума штрафу від порушення встановленої екологічної норми на певний період;

P_f — фактичний прибуток до нарахування податку на прибуток;

Δv_e — відсоток відхилення фактичного рівня стану природних ресурсів від запланованих.

Сума штрафу сплачується до місцевого бюджету у відповідний природоохоронний фонд, де частка платежів йде на природоохоронні цілі та подолання негативних явищ, спричинених полігоном.

Зауважимо, що в період, коли частина полігону зменшиться і будуть проведені відновлювальні роботи щодо природних ресурсів на колишній території полігону, така земля може бути використана як для сільськогоспо-

дарських потреб, так і для будівництва певних споруд. З таких земель може стягуватися плата за землю, а господарська діяльність на них оподатковуватися відповідно до закону про прибуток, як і інші податки. Територія, зайнята під полігоном, залишається під впливом діяльності СЕП, тож і механізм оподаткування буде відповідний.

З метою стимулювання інноваційної та інвестиційної активності традиційним є досвід застосування прискореної амортизації основних фондів. Завищені амортизаційні відрахування скорочують розміри прибутку, що підлягає оподаткуванню, завдяки чому зростає саме чиста частка прибутку [4, с. 14]. Це особливо важливо в період становлення СЕП, коли фінансові витрати максимальні, а віддача ще не досить значна, щоб забезпечити належний рівень прибутковості від діяльності з поводження з твердими побутовими відходами. Але основним моментом введення в дію даного положення, що визначений у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», є його внесення до закону про прибуток, що регулює податкові відносини.

Ефективне поводження з відходами передбачає перероблення їх у товар, що користується попитом. Як показує досвід, товари, отримані з перероблених відходів (наприклад, вулична плитка для доріг або цегла), мають високі екологічні показники. Така продукція користується попитом за кордоном, тому в основному експортується. У період набуття СЕП фінансової стабільності та стану екологічної безпеки на полігоні доцільним є поступовий перехід СЕП на вітчизняний ринок і продаж товарів за цінами відповідно ринкової кон'юнктури, а отже, розвиток екологічно чистої продукції. Вважаємо, що така умова є необхідною та обов'язковою на стадії еколого-економічної стабільності СЕП.

Аналіз становлення та розвитку екологічного підприємництва як у зарубіжних країнах, так і в Україні доводить, що запропоновані заходи з удосконалення чинного природоохоронного і господарського законодавства сприятимуть прискоренню розвитку нетіньового екологічного виду діяльності з отриманням мультиплікаційного соціально-еколого-економічного ефекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду: *Наук. видання / НАН України, Ін-т економіки О.О.Веклич. — Київ, 2001. — 47 с.*
2. Данилишин Б.М. Екологічна складова політики сталого розвитку: монографія / Б.М.Данилишин. — Донецьк: Юго-Восток, 2008. — 256 с. (НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України).
3. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування. — К.: РВПС України НАН України, 2008. — 280 с.
4. Жарова Л.В. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління: монографія / Жарова Л.В., Какутич Є.Ю., Хлобистов Є.В.; за ред. акад. Б.М.Данилишина. — Суми: Університетська книга, 2009. — 20 с.
5. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 №334/94-ВР з урахуванням останніх правок від 1.04.2011.
6. Какутич Є.Ю. Організаційно-управлінські умови розвитку екологічного підприємництва в Україні // *Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб.наук.пр.* — К.: РВПС України НАН України, 2006.
7. Удосконалення управління природокористування в АПК / С.І.Дорогунцов, П.П.Борщевський, Б.М.Данилишин. — К.: Урожай, 1992. — 128 с.
8. Уразова Л.П. Управление развитием экологического предпринимательства / Л.П.Уразова // *Економика и управление.* — 2007. — №4. — С. 181-186.
9. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека стратегічного потенціалу динаміки розвитку продуктивних сил регіонів України / Хлобистов Є.В., Жарова Л.В., Кобзар О.М. // *Механізм регулювання економіки.* — 2008. — №3. — Т.1. — С. 11-19.
10. Хлобыстов Е. Экологическая безопасность и основы определения риска техногенных катастроф // *Економика Украины.* — 2000. — №6.
11. Шоган Галина Ивановна. Экономический инструментарий формирования экологического предпринимательства: Дис... канд. экон. наук: 08.08.01 / Сумской гос. ун-т. — Сумы, 1999. — 236 с. — *Бібліогр.*: С. 176-188.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2011